

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет української філології та журналістики
Кафедра української мови

Дипломна робота
магістра

з теми **КАЛЕНДАРНА ОБРЯДОВІСТЬ У ФРАЗЕОЛОГІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Виконала: студентка 2 курсу групи Ukrb1–M18
спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
Царюк Ірина Михайлівна

Керівник: Коваленко Н.Д., кандидат
філологічних наук, доцент, доцент кафедри
української мови

Рецензент: Боднар І.Є., кандидат педагогічних
наук, доцент

ЗМІСТ

Список назв населених пунктів.....	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ НАЗВАМИ ОСІННЬО-ЗИМОВИХ СВЯТ	11
1.1 Етнографічна підоснова фразеологізмів осіннього циклу народних свят.....	11
1.2 Обрядофрази зимового циклу народних свят.....	20
Висновок до розділу	46
РОЗДІЛ 2. НОМІНАЦІЇ ВЕСНЯНО-ЛІТНІХ СВЯТКУВАНЬ У СКЛАДІ НАРОДНИХ ФРАЗЕМ	48
2.1 Весняний комплекс обрядофразем українських говорів.....	48
2.2 Літній період народного календаря у фразеологічній системі.....	64
Висновок до розділу	78
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ ТА ЇХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86

СПИСОК НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

1. с. Браїлівка, Новоушицький р-н, Хмельницька обл.
2. с. Вахнівці, Новоушицький р-н, Хмельницька обл.
3. с. Велика Кужелева, Дунаєвецький р-н, Хмельницька обл.
4. с. Глібів, Новоушицький р-н, Хмельницька обл.
5. с. Говори, Віньковецький р-н, Хмельницька обл.
6. с. Голозубинці, Дунаєвецький р-н, Хмельницька обл.
7. с. Голосків, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл.
8. с. Гуменці, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл.
9. с. Гута-Глібівська, Новоушицький р-н, Хмельницька обл.
- 10.с. Гута-Чугорська, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл.
- 11.с. Дерев'яне, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл.
- 12.с. Довжок, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл.
- 13.с. Дубівка, Чемеровецький р-н, Хмельницька обл.
- 14.с. Жищинці, Городоцький р-н, Хмельницька обл.
- 15.с. Жовтневе, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл.
- 16.с. Залісся-1, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл.
- 17.с. Івахнівці, Чемеровецький р-н, Хмельницька обл.
- 18.с. Кадиївці, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл.
- 19.с. Калюсик, Віньковецький р-н, Хмельницька обл.
- 20.с. Кальна, Деражнянський р-н, Хмельницька обл.
- 21.с. Кам'янка, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл.
- 22.с. Капустяни, Новоушицький р-н, Хмельницька обл.
- 23.с. Карачієвці, Віньковецький р-н, Хмельницька обл.
- 24.с. Каскада, Новоушицький р-н, Хмельницька обл.
- 25.с. Каштанівка, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл.
- 26.с. Китайгород, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл.
- 27.с. Колибаївка, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл.
- 28.с. Колодіївка, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл.
- 29.с. Комунар, Новоушицький р-н, Хмельницька обл.

- 30.с. Коритна, Ярмолинецький р-н, Хмельницька обл.
- 31.с. Коричинці, Деражнянський р-н, Хмельницька обл.
- 32.с. Косиківці, Новоушицький р-н, Хмельницька обл.
- 33.с. Кугаївці, Чемеровецький р-н, Хмельницька обл.
- 34.с. Кузьмин, Городоцький р-н, Хмельницька обл.
- 35.с. Кульчіївці, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл.
- 36.с. Купин, Городоцький р-н, Хмельницька обл.
- 37.с. Кутківці, Чемеровецький р-н, Хмельницька обл.
- 38.с. Куча, Новоушицький р-н, Хмельницька обл.
- 39.с. Левада Велика, Городоцький р-н, Хмельницька обл.
- 40.с. Летава, Чемеровецький р-н, Хмельницька обл.

ВСТУП

Дослідження фразеологізмів усного народного мовлення, найтісніше пов'язаних із звичаями та обрядами українців, є надзвичайно важливим для розвитку мовознавства загалом та української етнолінгвістики зокрема. Сталі словосполучення традиційної обрядовості є надійним джерелом глибшого пізнання складу й структури мовленнєвих одиниць, з'ясування їх генези, семантики, реконструкції елементів духовної та матеріальної культури. Вивчаючи мовні явища крізь призму національної культури (духовної та матеріальної), маємо змогу не лише глибше пізнати людину як носія глибоких знань та уявлень про світ і життя в ньому, а й дослідити принципи мовної організації світогляду, взаємовідносин, подій.

Такий культурно-історичний феномен як національна мова неможливо схарактеризувати без вивчення лінгвістичного аспекту обрядовості, яка є важливим складником культурно-національного життя. Традиції, звичаї та обряди, нагромаджені впродовж історичного розвитку народу, є багатомірним і правдивим джерелом для етнолінгвістичних досліджень.

Однією з важливих проблем українського мовознавства є вивчення діалектної фразеології, формування та з'ясування її складу, походження. Діалектна фразеологія більшою мірою порівняно з іншими структурними рівнями зберігає інформацію про традиційну духовну й матеріальну культуру народу. Тому повнота інформації про фразеологію забезпечує об'єктивне визначення не тільки особливостей українських діалектів, а й ментальності, культури діалектоносіїв. Відтак у сучасній лінгвістиці утвердилася думка про те, що фразеологічна система – це відображення культурно-національної специфіки народу, а ФО – джерело не лише мовної, але й культурної інформації взагалі. Збирання діалектної фразеології, її систематизація, опис у різних аспектах, уведення в інформаційний простір є першочерговим завданням українських фразеологів.

Незважаючи на відчутне поживлення досліджень з лексики та

фразеології української діалектної мови, що спостерігаємо вже у ХХІ столітті, обрядово-звичаєва українська фразеологія ще й досі залишається майже поза увагою українських діалектологів. Учені неодноразово вказували на важливе місце діалектної фразеології в системі наук, зауважували, що фразеологічний склад мови якнайтісніше пов'язаний із культурою та світоглядом етносу (праці В.М. Мокієнка, В.І. Лавера, М.Т. Демського, В.Д. Ужченка, Д.В. Ужченка, Г.Л. Аркушина, А.І. Івченка, Н.Д. Коваленко та ін.).

Дані минулих століть та сучасні записи фольклорних, етнографічних і діалектологічних текстів про народні обряди (родинні та календарні) уможливають укладання бази даних матеріальної та духовної культури окремих територій та навіть словника окремих діалектоносіїв. Переконливо доведено, що власне фразеологізми найповніше зберігають особливості розуміння та інтерпретації законів навколишнього світу певним етносом, усвідомлення свого місця в ньому.

Про актуальність та важливість таких знань свідчать сучасні дослідження української лексики та фраземіки основних родинно-побутових обрядів М.В. Бігусяка, У.І. Коваля, В.Л. Конобродської, Н.Д. Коваленко, В.І. Лавера, І.В. Магрицької, Л.М. Пупенко, П.Ф. Романюка, Н.В. Хобзей та ін.

Етнолінгвістичні дослідження ґрунтуються переважно на антропоцентричній основі розуміння мовних явищ. Завдяки польовим дослідженням в науковий обіг введено чималу кількість обрядових номінацій або фразеологізмів, у складі яких є назва свята чи обряду. Особливий інтерес мають фразеологізми, що найяскравіше демонструють народну обрядовість, або обрядофраземи – вислови, що постали в результаті фразеологічної вербалізації обрядових дій.

Окремі тематичні групи фразем докладно репрезентовані у студіях обряду весілля на Поліссі [90], Закарпатті [64], Гуцульщині [9], Східній Слобожанщині [70]. Описані поліські говірки в поховальному обряді [53-58]

та в дійствах, що пов'язані з народженням дитини [97], окремі фрази родинного обряду – в гуцульських [8].

Цінними для досліджень є тексти живого народного мовлення носіїв різних українських говірок про свята календарного циклу, де збережено унікальну інформацію про давні номінації обрядів, вірувань, звичаїв та їх елементів. Зауважимо, що фразеологізми цієї сфери життя людини досліджені діалектологами найменше, залишаються вони майже поза словниками та матеріалами до словників.

Семантичну структуру обрядових фразеологізмів календарного циклу на матеріалі говірок Східної Слобожанщини найдетальніше описала І.С. Царьова у монографії «Етнокультурна семантика в обрядовій фразеології східнослобожанських говірок». Дослідниця доводить, що всі складники календарних обрядів утворюють понятійне поле, співвідносне з полем номінативним, а «підоснову обрядофразем можна представити контекстами – фрагментами обрядової дійсності, що покликані репрезентувати смислову й культурну інтерпретацію світу певною спільнотою» [117, с. 55].

Отже, створення лексикографічних описів обрядової фраземіки говірок є важливим кроком у побудові подібної класифікації на матеріалі українського діалектного континууму, що в майбутньому дозволить з максимальною ефективністю використати дані у порівняльних, ареальних та етимологічних дослідженнях з української та слов'янської фраземіки. Потреба залучення фразем сучасних говірок з компонентами-назвами календарних свят та обрядів з різних джерел до наявних етнолінгвістичних студій зумовила вибір теми пропонованого дослідження.

Національну мову як культурно-історичний феномен неможливо схарактеризувати без вивчення мовних зв'язків з одним з етнотворчих аспектів культурно-національного життя – обрядовою дійсністю, яка є важливим складником культури – інтегрованого різновиду життєдіяльності людини. ФО експлікують світоглядні позиції, традиції, звичаї, нагромаджені впродовж історичного розвитку людства. Особливий інтерес становлять

фразами, що найяскравіше демонструють народну обрядовість (обрядофраземи) – вислови, що постали як результат фразеологічної вербалізації обрядових дій.

У працях етнолінгвістів дослідження обрядової лексики та фразеології ґрунтуються на характеристиці обрядової реальності, на структурному аналізі обряду. Розглядаючи лексику й фразеологію обрядів, необхідно подавати структуру цих обрядів, їхню інваріантну модель та особливості реалізації в різних регіонах. Тому **актуальність** обраної теми дослідження вбачаємо в потребі виявлення етнокультурної семантики фразеологічних одиниць на основі ґрунтовного вивчення календарних обрядів, зокрема просторової варіативності елементів обряду, їхніх назв. Системний опис обрядової фразеології українських говірок на матеріалі різних джерел допоможе дослідити парадигматичні зв'язки обрядофразеології в зіставно-типологічному аспекті.

Мета дослідження – виявити етнокультурні особливості ареальних фразеологізмів, у компонентному складі яких є назви календарних свят, з'ясувати семантичні засади їх творення.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) зібрати й систематизувати обрядові фразеологізми сучасних українських говірок;
- 2) проаналізувати склад і семантику фразем говірок української мови з компонентами-назвами календарних свят;
- 3) визначити семантичні засади творення діалектних фразеологізмів календарного циклу.

Об'єктом дослідження є фразеологізми з компонентами-назвами календарної (осінньо-зимової та весняно-літньої) обрядовості говірок української мови.

Предмет дослідження – закономірності семантики фразеологізмів з назвами календарних свят, природа їхнього мотивування.

Матеріалом дослідження є власні польові записи текстів і

фразеологізмів, виконані в населених пунктах Кам'янець-Подільського району Хмельницької області, а також фонди навчально-наукової лабораторії діалектологічних досліджень кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка; сучасні фразеологічні та лексичні словники, що фіксують матеріали з різних українських говірок, збірники текстів діалектного мовлення, етнографічні праці.

Для реалізації мети й поставлених завдань у роботі використано такі **методи**: описовий (інвентаризація та систематизація обрядових фразем); елементи зіставного методу (встановлення спільних та відмінних рис між говірками), контекстуального аналізу (дослідження обрядових текстів).

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі етнокультурної семантики обрядових фразеологізмів сучасного говіркового мовлення, що не були в україністиці об'єктом окремого розгляду.

Практична цінність роботи – у можливості використання систематизованого фактичного матеріалу в лексикографічній практиці, під час укладання словників, зокрема ареального словника обрядової фразеології, а одержані результати – у дослідженнях із загальних проблем діалектних, історичних та загальномовних словників, а також збірників текстів.

Апробація роботи. Роботу апробовано на звітних конференціях студентів і магістрантів університету (2017-2019 рр.), заслухано і обговорено на засіданні кафедри української мови (листопад 2019 р.). Оpubлікувала статті: 1. Царюк І. Назви осінніх традиційних свят у складі фразеологізмів українських говірок. *Подільська регіональна лексикологія: стан та перспективи* : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Вінниця, 26-27 квітня 2018 р.). Вінниця, 2018. С. 225-229; Коваленко Н.Д., Царюк І.М. Фразеологізми з назвами великодніх свят в українському діалектному мовленні. *Studia ucraïnika posnaniensia. Zeszyt 7 (2) / Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w*

Poznaniu. Poznan, 2019. С. 35-42 (Фахове видання, Index Copernicus). У другому турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт з української мови, літератури (з методикою їх викладання) здобула II місце (2018 р.).

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі списку населених пунктів, вступу, двох розділів і висновків до них, загальних висновків, списку джерел ілюстративного матеріалу та їх умовних скорочень, списку використаних джерел (125 позицій). Загальний обсяг роботи – 96 сторінок.

ВИСНОВКИ

Вивчення досвіду науковців минулого століття та сьогодення, сучасні діалектологічні та етнолінгвістичні розвідки переконують у тому, що важливим етапом вивчення еволюції мови є фіксація текстів живого народного мовлення та укладання словників говорів як правдивих свідчень матеріального та духовного життя українців.

Дані минулих століть та сучасні записи фольклорних, етнографічних і діалектологічних текстів про народні обряди (родинні та календарні) уможливають укладання бази даних матеріальної та духовної культури окремих територій і навіть словника окремих діалектоносіїв.

Переконливо доведено, що власне фразеологізми найповніше зберігають особливості розуміння та інтерпретації законів навколишнього світу певним етносом, усвідомлення свого місця в ньому.

Фразеологія традиційних календарних обрядів – один із найбільш архаїчних складових фразеології української мови, крім того, вона відбиває особливості лексики та фразеології говорів української мови.

Етнолінгвістичні дослідження ґрунтуються переважно на антропоцентричній основі розуміння мовних явищ. Завдяки польовим дослідженням в науковий обіг введено чималу кількість обрядових номінацій або фразеологізмів, у складі яких є назва свята чи обряду. Особливий інтерес мають фразеологізми, що найяскравіше демонструють народну обрядовість, або обрядофраземи – вислови, що постали в результаті фразеологічної вербалізації обрядових дій.

Антропоцентричний аспект дослідження фразеологічних одиниць обрядів є вагомим чинником формування уявлень про предмет дослідження сучасних фразеологічних праць, визначає характер дослідження семантики фразеологічних одиниць з компонентами-назвами свят та окреслює можливості вивчення мови в екстралінгвальному контексті.

Календарні обряди – це впорядковані повторювані дієства з чітко окресленими етапами, яким притаманні власні маркери: учасники/виконавці обрядодії, час, простір, предмети. Розгляд зв'язку системи календарних номінацій зі структурою обряду є одним із завдань дослідження обряду як цілості, що поєднує в собі мовну й позамовну реальності.

У фразеологізмах українських говорів, у складі яких є назви календарних народних свят, трапляються форми висловів і компоненти, що не відповідають загальнонаціональній нормі через діалектні фонетичні, морфологічні відмінності, проте це не впливає на традиційну внутрішню структуру таких варіантів і значення фразеологічних одиниць є зрозумілим, а мотивація прозорою. Зміни лексичного складу літературних фразем у говірках спостерігаються у випадку заміни компонента літературної мови лексичним діалектизмом.

Обрядовий мовний фонд продукує на основі своїх прямих значень вторинні семантичні утворення, зумовлені особливостями народного світобачення. Етнокультурна семантика обрядофразем календарного циклу *більше* розкриває семантичні ознаки, зумовлені екстралінгвальними чинниками: нерухомі свята (*Новий рік, Різдво Христове*) та рухомі свята, які кожного року святкують у різні дні (*Великдень, Трійця*).

У подальших наукових роботах, присвячених цій проблемі, під час когнітивно-контрастивного аналізу можна спиратися на матеріал обрядофразеології з метою окреслити ступінь та особливості інтеграції чи диференціації українських ареальних фразеосистем, показати їхні зв'язки з екстралінгвальною дійсністю.

У найзагальнішому вигляді етнографічну підоснову обрядових фразеологізмів можна представити контекстами обрядової дійсності, покликаними репрезентувати смислову й культурну інтерпретацію світу певною спільнотою.

Обрядофразами відбивають особливості національної культури й побуту, беруть участь у створенні та збагаченні обрядової концептосфери

мови. Так, у змісті й формі багатьох говіркових обрядофразем відображено специфіку календарної й аграрної традиції (*Семена Літопродавця*), спостереження за дозріванням урожаю та природними явищами (*Явдохиплющухи, Теплий Альошка*), особливості прикмет і заборон (*Михайло Чудотворець*). Відбиваючи національну, регіональну культуру, обрядофраземи є складовою частиною загальнолюдської культури (*Покрова*). В осінньому циклі, який завершував річне календарно-обрядове коло, знову повторюються всі мотиви, властиві для інших циклів. Так сформоване безперервне циклічне обрядове коло святкових дат з різними атрибутами та символами, але одними й тими самими мотивами.

Складники обрядових фразеологізмів виявляють особливу хронологічну стійкість, що засвідчує порівняння сучасних обрядових фразеологічних рефлексів з етнографічними та фольклорними текстами. Більшість традиційних обрядодій залишилися незмінними (*красити яйця, пекти паски, носити кутю, стрибати через вогонь*); виникли нові реалії свята Миколая (*написати листа Миколаю, носочок від Миколая*).

На ґрунті метафоризованого переосмислення назв календарних свят витворилися фразеологізми, що засвідчують своєрідність народного мислення та світобачення, побудованих на національних світоглядних принципах.

Отже, діалектні сталі вирази з компонентами-назвами календарних свят, зокрема зі словами *Андрія, Різдво, Великдень, Трійця, Спаса, Покрови* та ін. транслюють і зберігають духовні та обрядово-звичаєві цінності нації, тому так важливо виявити їх територіальні особливості та семантичні можливості, що дозволить з'ясувати проблемні питання про збереження чи втрату говіркових явищ, про нашарування та глибинний у часі зв'язок між діалектизмами і власне компонентами фразеологізмів. Особливо це важливо в умовах тенденції до втрати багатьох народних обрядів та звичаїв, стрімкої мобільності населення тощо.

Представлений у роботі етнокультурний підхід до вивчення семантики

обрядових фразеологічних одиниць відзначається актуальністю та перспективою подальших досліджень у площині етнолінгвістики, етнопсихолінгвістики, лінгвокультурології тощо.

Здійснене дослідження дає підстави говорити про те, що обрядові фразеологічні одиниці з етнокультурним змістом тісно пов'язані з мовною системою взагалі та постають важливими її елементами.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ ТА ЇХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- Арк. – Аркушин Г. Сказав, як два зв'язав. Люблін Луцьк, 2003. 177 с.
- АркГ – Аркушин Г. Словник західнополіських говірок : у 2 т. Луцьк : Вежа, 2000. Т. 1 : А-Н-2000. 352 с. Т. 2. 0-Я-2000. 458 с.
- Білецький-Носенко – Білецький-Носенко П. Словник української мови. Київ : Наук. думка, 1966. 424 с.
- Вархол – Вархол Н. Д., Івченко А. О. Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини. Братіслава, 1990. 160 с.
- ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ–Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2005. 1728 с.
- Грінч. – Словарь української мови : в 4 т. / уклад. Б. Грінченко. Київ : Наук. думка, 1996–1997. Т. 1–4.
- ГРНП – Галицько-руські народні приповідки : в 3 т. / зібрав, упорядкув. і пояснив д-р Іван Франко. *Етнографічний збірник*. Львів, 1901–1910.
- ЖЗУЕ – Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : слов.-довід. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
- Кірілкова – Кірілкова Н.В. Словник волинської фразеології. Острог-Рівне, 2013. 192 с.
- ЛАЛНП – Глуховцева К.Д. Лінгвістичний атлас лексики народного побуту українських східнословобожанських говірок. Луганськ : Альма-матер, 2003. 181 с.
- Мацюк – Мацюк З. Що сільце, то нове слівце : словник фразеологізмів Західного Полісся. Луцьк : Вежа-Друк, 2013. 476 с.
- Ном. – Українські приказки, прислів'я і таке інше / авт.-уклад. М. Номис / упорядкув., прим. і вступ. ст. М. Пазяка. Київ : Либідь, 2003. 352 с.
- Ониш. – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. Київ : Наук. думка, 1984. Ч. 1–2.
- СД – Славянские древности : этнолингвист. слов. : в 5 т. / Агапкина Т.А.,

Виноградова Л.Н., Тура А.В. и др. ; под ред. Н. И. Толстого. Москва : Междунар. отношения, 1995. Т. 1. 1995. 584 с. Т. 2. 1999. 697 с. Т. 3. 2004. 704 с.

Ступінська – Ступінська Г.Ф., Битківська Я.В. Фразеологічний словник лемківських говірок / Г.Ф. Ступінська, Я.В. Битківська. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. 464 с.

СУМ – Словник української мови : в 11 т. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1-11.

СУСГ – Словник українських східнословобожанських говірок / К. Глуховцева та ін. Луганськ : Луган. держ. пед. ун-т імені Тараса Шевченка, 2002. 234 с.

Турчин – Турчин Є. Словник села Тилич на Лемківщині. Львів : Українська академія друкарства, 2001. 384 с.

УВДСл – Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу : 6-е вид. Луганськ, 2013. 552 с.

Фасм. – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Б. А. Ларин (ред. и предисл.), О. Н. Трубачев (пер. с нем. и доп.). Москва : Прогресс, 1986–1987.

ФСУМ – Фразеологічний словник української мови / уклад. В.М. Білоноженко та ін. Київ : Наук, думка, 1993. 984 с.

ГСЛ – Гуцульські світи. Лексикон / Н. Хобзей та ін. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013. 668 с.

ЛЛ – Лексикон львівський: поважно і на жарт / Н. Хобзей та ін. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. 852 с.

Шило – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008. 288 с.

ЮІС – Юрченко О. С., Івченко А. О. Словник стійких народних порівнянь. Харків : Основа, 1993. 176 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алатирєва Н. Б. Номінативна ланка в середовищі українського обрядового гіпертексту : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2002. 16 с.
2. Антонів О. Стійкі народні порівняння на позначення зовнішності людини : лінгвокраїнознавчий аспект. *Вісн. Львів. ун-ту (Сер. філол.)*. Вип. 34, у 2 ч. Львів, 2004. Ч. 2. С. 471–481.
3. Аркушин Г. Л. Голоси з Підляшшя: Тексти. Луцьк, 2007. 536 с.
4. Артюх Л. Ф. Їжа та харчування в Київській Русі. *Етнографія Києва і Київщини : традиція і сучасність*. Київ : Наук. думка, 1986. С. 65–83.
5. Бабич Н. Д. О фразеологическом словаре буковинских говоров. *Вопр. фразеологии. Тр. СамГУ*. Самарканд, 1975. Вып. 272. №8. С. 5–13.
6. Барилова Г. К., Глуховцева К. Д. Українська етнолінгвістика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. 228 с.
7. Березович Е. Л. К этнолингвистической интерпретации семантических полей. *Вопр. языкознания*. 2004. № 6. С. 3–24.
8. Бігусяк М. В. З лексики родильного обряду у гуцульських говірках. *Український діалектологічний збірник: Книга 3. Пам'яті Тетяни Назарової*. Київ : Довіра, 1997. С. 293–301.
9. Бігусяк М. В. Из спостережень над обрядовою фразеологією гуцульських говірок. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. праць*. Вип. 4. Ужгород, 2001. С. 109–111.
10. Бінковській І. Поверья, обычаи, обряды, суеверья и приметы, приуроченные къ „Риздвянымъ Святамъ”. *Киев. старина*. 1896. январь. Т. 52. Ч. 2. С. 1–9.
11. Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні. Київ : Наук, думка, 1988. 192 с.
12. Буковинські говірки : хрестоматія діалектних текстів / укл. Руснак Н. та ін. Чернівці, 2006. 383 с.

13. Булгаковский Д. Г. Пинчуки : этногр. сб. : песни, загадки, пословицы, обряды, приметы, предрассудки, поверья, суеверья и местный словарь. *Зап. Император. Рус. геогр. о-ва по отд-нию этнографии*. Т. XIII. Вып. 3. Санкт-Петербург, 1890. 200 с.
14. Васильченко В. Генетичні зв'язки української обрядової фразеології з етнічною культурою. *Дивослово*. 2009. №6. С. 37–45.
15. Васильченко В. Етнолінгвістичний аспект дослідження фразеологічних одиниць української мови. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/SocGum/dlgum/2008_7/4.html
16. Васильченко В. Омонімія компонентів фразеологічних одиниць : етнокульт. Контекст. *Дивослово*. 2009. №12. С. 31–36.
17. Виноградова Л. Та вода, которая... (признаки, определяющие магические свойства воды). *Признаковое пространство культуры* / отв. ред. С.М. Толстая. Москва : Индрик, 2002. С. 32–60.
18. Возняк М. Народний календар із Овруччини 50 рр. XIX ст. в записі Михайла Пйотровського. *Древляни : зб. ст. і матеріалів з історії та культури Поліського краю*. Львів : Ін-т українознавства НАН України, 1996. Вип. 1. С. 291–336.
19. Войтович В. Українська міфологія : 2-е вид., стер. Київ : Либідь, 2005. 664 с.
20. Воропай О. Звичаї нашого народу : етногр. нарис. Київ : АВПТ „Оберіг”, 1993. 585 с.
21. Глуховцева К. Д. Про кисіль і киселицю. *Образне слово Луганщини* : матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. імені Віктора Ужченка. Вип. 10. Луганськ : ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”. С. 15–18.
22. Говори української мови (Збірник текстів) / укл. : С. Ф. Довгопол та ін.; відп. ред. Т. В. Назарова. Київ, 1977. 590 с.
23. Голі-Оглу Т. В. Походження обрядових календарних термінів весняного циклу (на матеріалі української, російської, білоруської, урумської та румейських мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Донецьк,

2003. 17 с.

24. Григоренко Т. В. Етнографічна лексика і фразеологія у складі української літературної мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2005. 19 с.

25. Грица Т. Г. Фразеологія говорів Гуляйпільського району Запорізької обл. : дис. ... канд. філ. наук : 10.02.01. Харків, 1996. 181 с.

26. Грозовська Н. А. Семантична система найменувань середньонаддніпрянських весільних обрядодій у формі множини. *Вісник Запоріз. держ. ун-ту*. Запоріжжя, 2001. № 1. С. 1–3.

27. Гумбольдт В. фон Характер языка и характер народа. Москва : Прогресс, 1985. 448 с.

28. Д'якова Т. О. Фразеологічна репрезентація мовної картини світу в українських східнослобожанських говірках : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луганськ, 2011. 19 с.

29. Даль В. И. Пословицы русского народа : сб. Москва : Гослитиздат, 1957. 990 с.

30. Добролюбожа Г. М. Идеографія і генезис поліських антропогностичних порівнянь : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Житомир. 18 с.

31. Дроботенко В. Ю. Лексика сімейних обрядів у говірках Донеччини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 2001. 23 с.

32. Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова. Київ : Наук. думка, 1987. 247 с.

33. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : деякі аспекти досліджень. *Мовознавство*. 2001. № 5. С. 48–63.

34. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : нариси : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Довіра, 2007. 262 с.

35. Жайворонок В. В. Українські обрядові мовні формули на етнокультурному тлі. *Слово. Фраза. Текст*. Москва : Азбуковник, 2002. С. 182–195.

36. Жвава О. А. Лексика родинних обрядів подільсько-буковинсько-

наддністрянського суміжжя : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2010. 355 с.

37. Жуйкова М. В. Генеза образної предикації в етнолінгвістичному аспекті : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2009. 36 с.

38. 100 образів української міфології / Завадська В. та ін. ; за ред. О. Таланчук. Київ : Орфей, 2002. 448 с.

39. Зеленин Д. К. Восточнославянская этнография / отв. ред. К. В. Чистов. Москва : Наука, 1991. 511 с.

40. Знойко О. П. Міфи Київської землі та події стародавні. Київ : Молодь, 2004. 335 с.

41. Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей. Москва : Наука, 1974. 342 с.

42. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии : очерки по этнографии края. Харьков : Б. и., 1898. Т. 1. 1008 с.

43. Іващенко В. Лінгвоконцептуальна репрезентація фрагментів когніції в термінопросторі української мистецтвознавчої картини світу : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2007. 34 с.

44. Івченко А. Темпоральна фразеологія українських народних говорів: ономасіологічний аналіз семантичних рядів 'ніколи' і 'дуже давно'. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць. Ужгород, 2000. Вип. 2. С. 114–122.

45. Іларіон митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. Вінніпег : Т-во „Волинь”, 1965. 424 с.

46. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : у 3 кн., 6 т. Київ : Обереги, 1994. Кн. I, т.1: (Зимовий цикл); т. 2: (Весняний цикл). 400 с. Т. 5: (Осінній цикл). 1964. 288 с.

47. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність : від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму. Львів : Літопис, 2002. 304 с.

48. Коваленко Н. Д. Енантіофраземи-іроніми в діалектному мовленні. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені*

Івана Огієнка: Філологічні науки. Вип. 29. Ч. 1. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. С. 33–35.

49. Коваленко Н. Д. Фраземіка говірок Західного Поділля : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2001. 324 с.

50. Коваль В. Украинская «этнофразеология : проблемы интерпретации. *Мовознавство* : доп. та повідомл. IV Міжнар. конгр. українців. Київ, 2002. С. 193–196.

51. Коваль В. И. Восточнославянская этнофразеология: деривация, семантика, происхождение. Гомель : ИММС НАНБ, 1998. 213 с.

52. Комар О. С. Етнокультурна парадигматика національно-маркованих мовних одиниць : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2009. 20 с.

53. Конобродська В. Етнолінгвістичний аспект дослідження традиційної культури. *Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем.* Т. 6. Житомир, 2001. С.118–133.

54. Конобродська В. Л. Вербальний компонент традиційного поховального обряду в поліських говорах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 1999. 21 с.

55. Конобродська В. Поліський поховальний і поминальний обряди: етнолінгв. студії. Житомир : Полісся, 2007. Т. 1. 356 с.

56. Конобродська В. Л. Курсова і дипломна робота з етнолінгвістики : навч. посіб. Житомир : Полісся, 2003. 235 с.

57. Конобродська В. Л. Мовні засоби градації вираження понять в обрядовому тексті. *Українська мова : сучасність – історія.* Люблін, 2003. С. 171–182.

58. Конобродська В. Л. Номінація поліського поховального обряду. I. *Український діалектологічний збірник: Книга 3. Пам'яті Тетяни Назарової.* Київ : Довіра, 1997. С. 428–458.

59. Кононенко П. П. Українознавство : навч. посіб. Київ : Заповіт, 1994. 320 с.

60. Коротя-Ковальська В. П. Українська народнопісенна творчість в українознавстві. Київ : НДІУ, 2008. 254 с.
61. Родинні взаємини і проблеми виховання дітей : зб. ст. / за ред. В. Костів. Івано-Франківськ : Б. в., 1995. 47 с.
62. Курочкін О. В. Календарні звичаї та обряди. *Українці: іст.-етногр. моногр.* : в 2 кн. Опішне : Укр. народознавство, 1999. Кн. 2. С. 297–332.
63. Лавер В. И. Семантико-структурные варианты диалектных фразеологизмов в южно-карпатских говорах и их лингвогеографическая интерпретация. *Вопр. фразеологии. Тр. СамГУ*. Самарканд, 1975. Вып. 272. №8. С. 178–191.
64. Лавер В. І. Фразеологізми в українських говорах Закарпаття, пов'язані з народними обрядами заручин і весілля. *Культура і побут населення Українських Карпат* : матеріали республіканської наукової конференції / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1973. С. 248–253.
65. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2006. 591 с.
66. Лебеденко Ю. М. Фразеосемантична група з компонентом „хата” в українській мові: структурно-семантичний та етнокультурний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2006. 20 с.
67. Левченко О. Фразеологічна символіка: лінгвокультурол. аспект : моногр. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. 352 с.
68. Лесів М. Назви великих християнських празників в українській мові та християнській традиційній культурі. *Християнство й українська мова* : матеріали наук. конф. (Київ, 5-6 жовт. 2000 р.). Львів : Вид-во Львів. Богосл. акад., 2000. С. 50–57.
69. Лосев А. Ф. Бытие. Имя. Космос. Москва : Мысль, 1993. 958 с.
70. Магрицька І. Семантична структура і культурна мотивація весільних фразеологізмів у східнословобожанських говірках. *Діалектологічні студії. 2. : Мова і культура* / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. Львів, 2003. С. 182–193.
71. Магрицька І. В. Весільна лексика українських східнословобожанських

- говірок : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2000. 20 с.
72. Магрицька І. В. Весільний обряд на Східній Слобожанщині : навч. посіб. Луганськ : СПД Резніков В. С., 2011. 44 с.
73. Майборода О. А. Українська фразеологія як джерело народознавства : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 18 с.
74. Милорадович В. Життє-бытє лубенского крестьянина. *Українці: народні вірування, повір'я, демонологія*. Київ : Либідь, 1991. С. 170–341.
75. Міняйло Р. В. Активні процеси в ареальній фразеології сходу України : автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.02.01. Донецьк, 2001. 19 с.
76. Мокиенко В. М. Языковая картина мира в зеркале фразеологии. *Frazeologia a jezykowe obrazy swiata*. Opole, 2007. P. 49–66.
77. Мокиенко В. М. Образы русской речи: Историко-этимологические и этнолингвистические очерки фразеологии. Ленинград : Издательство ЛГУ, 1986. 280 с.
78. Мокиенко В.М. Славянская фразеология. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Высш. шк., 1989. 287 с.
79. Мокієнко В. Українська етнофразеологія у загальнослов'янському висвітленні. *Мовознавство* : доп. та повідомл. IV Міжнар. конгр. українців / відп. ред. В.М. Німчук. Київ : Пульсари, 2002. С. 379–385.
80. Нагорна О. О. Етнокультурні особливості семантики англійських фразеологізмів (на матеріалі британського варіанта англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.02.04. Одеса, 2009. 21 с.
81. Олійник М. Я. Фразеологія гуцульських говірок : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2002. 224 с.
82. Плетнева О. Л. Фразеологія говірок центральної Слобожанщини (структурно-семантичний аспект) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2004. 20 с.
83. Плотникова А. А. Этнолингвистическая география Южной Славии. Москва : Индрик, 2004. 767 с.
84. Плотнікова Н. В. Мікроконцептосфера Святки в українській мовній

- картині світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2009. 20 с
85. Подоляка І. Лексико-семантична група „святкове печиво” в аспекті етнолінгвістики. *Мовозн. вісн.* : зб. наук. пр. / відп. ред. Г. І. Мартинова. Черкаси, 2009. Вип. 9. С. 107–114.
86. Помінчук Т. Номінація традиційних календарних зимових обрядів Овруцького району Житомирської області в етнолінгвістичному аспекті. URL: <http://ua-referat.com>
87. Потебня А. А. О некоторых символах в славянской народной поэзии. *Слово и миф*. Москва : Правда, 1989. С. 285–443.
88. Потебня А. А. Язык и народность. *Мысль и язык*. Киев : СИНТО, 1993. 192 с.
89. Прадід Ю. Ф. Проблеми фразеологічної ідеографії (на матеріалі української і російської мов) : дис. ... д-ра. філол. наук : 10.02.01; 10.02.02. Київ, 1997. 396 с.
90. Романюк П. Ф. Лексика весільного обряду Правобережного Полісся. *Дослідження з української діалектології* : зб. наук. праць. Київ : Наук. думка, 1991. С. 225–251.
91. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник. Київ, 2008. 712 с.
92. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти. Київ–Черкаси : Брама. 376 с.
93. Скуратівський В. Вінець. Київ : Вид-во УСГА, 1994. 240 с.
94. Скуратівський В. Т. Дідух : свята українського народу. Київ : Освіта, 1995. 272 с.
95. Смерчко А. А. Фразеологічні інновації як відображення сприйняття світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01, 10.02.02. Київ, 1997. 22 с.
96. Соссюр Ф. де Труды по языкознанию. Москва : Прогресс, 1977. 696 с.
97. Ступінська Г. Ф. Фразеологія лемківського говору української мови : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2000. 198 с.
98. Супруненко В. П. Ми – українці: енцикл. Українознавства : в 2 кн.

Дніпропетровськ : ВАТ „Дніпрокнига”, 1999. Кн.1. 1999. 412 с.

99. Тищенко О. В. Обрядова семантика слов'янських мов у зіставно-типологічному аспекті : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15. Київ, 2001. 33 с.

100. Тищенко О. В. Про деякі перспективи слов'янської контрастивної етнолінгвістики : інтерпарадигмальний ракурс. *Наук. зап. Серія „Філологічні науки” (мовознавство)*. Кіровоград, 2000. Вип. 30. С. 134-143.

101. Тищенко Т. М. Динаміка номінації родильного обряду в говірках Східного Поділля. *Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі. До 100-річчя професора Ф. Т. Жилка* : тези доп. Міжнар. наук. конф. (Київ, 5–7 берез. 2008 р.). Київ, 2008. С. 188–190.

102. Толстая С. Из полесской обрядовой лексики: нашлось дитя. *Український діалектологічний збірник : Книга 3. Пам'яті Тетяни Назарової*. Київ : Довіра, 1997. С. 287–293.

103. Толстая С. М. Полесский народный календарь. Москва : Индрик, 2005. 599 с.

104. Толстая С. М. Этнолингвистика Ежи Бартминьского. *Бартминьски Е. Языковой образ мира : очерки по этнолингвистике*. Москва : Индрик, 2005. С. 9–20.

105. Толстой Н. И. О предмете этнолингвистики и ее роли в изучении языка и этноса. *Ареальные исследования в языкознании и этнографии. Язык и этнос*. Ленинград : Наука, 1983. С. 189–196.

106. Толстой Н. И. Язык и народная культура: очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. Москва : Индрик, 1995. 512 с.

107. Топоров В. Н. Пространство и текст. Текст : семантика и структура. Москва : ИКАР, 1983. С. 227–284.

108. Ужченко В. Д. Актуальні питання розвитку української мови. Вступ. Лексикологія. Фразеологія : посіб. для магістрантів. Луганськ : Альма-матер, 2005. 148 с.

109. Ужченко В. Д. Образи рідної мови. Луганськ : Знання, 1999. 236 с.

110. Ужченко В. Д. Східноукраїнська фразеологія. Луганськ : Альма-матер, 2003. 362 с.
111. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови. Київ : Альма-матер, 2005. 400 с.
112. Ужченко Д. В. Що за структурно-семантичною східнословобожанською фразеологічною моделлю. *Лінгвістика* : зб. наук. пр. Луганськ, 2009. № 2. С. 90-106.
113. Українська минувшина : ілюстр., етногр. довід. / А. П. Пономарьов та ін. Київ : Либідь, 1993. 256 с.
114. Філіпчук М. В. Етносимволіка мовних одиниць в українському обрядовому дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2007. 20 с.
115. Хібеба Н. В. Структурно-семантична організація весільної лексики бойківських говірок : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2007. 199 с.
116. Хомчак Л. М. Лексика родинної обрядовості надсянських говірок : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2012. 347 с.
117. Царьова І. В. Етнокультурна семантика в обрядовій фразеології східнословобожанських говірок : монографія. Дніпропетровськ : Вид-во «Інновація», 2015. 258 с.
118. Чаварга Я. М. Полісемія: недостатність мовних ресурсів чи результат когнітивної діяльності людини. *Проблеми романо-германської філології* : зб. наук. пр. Ужгород : Патент, 2002. С. 103–114.
119. Черепанова С. О. Філософія родознавства : навч. посіб. Київ : Т-во «Знання», 2008. 460 с.
120. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка : учеб. пособие. Москва : Высш. шк., 1985. 160 с.
121. Шарапа М. Назви обрядових предметів як лексико-семантична група номінації традиційних весняно-літніх календарних обрядів Середнього Полісся. *Волинь-Житомирщина : іст.-філол. зб. з регіон, проблем*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. Вип. 22. С. 381–392.

122. Шкаровська Т. До питання семантики шанованих днів народного календаря (на матеріалі говірок середньополісько-наддніпрянського порубіжжя). *Наук. зап. : філол. науки*. Вип. 81. Київ, 2009. С. 81–86.
123. Шкуран О. В. Національно-культурне підґрунтя компаративних фразеологізмів східнословобожанських та східностепових говірок Середнього Подінців'я : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луганськ, 2011. 20 с.
124. Щербак І. Діти в традиційних обрядах українців. *Нар. творчість та етнографія*. 2003. №3. С.71–77.
125. Яковлева В. Б. Вербалізація концепту сім'я в українській мовній картині світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2008. 18 с.